

mjesna samouprava u razdoblju obnove

dušica seferagić

institut za društvena
istraživanja
zagreb, hrvatska

nataša lončar butić

zagreb, hrvatska

Članak se zasniva na akcijskom sociologijskom istraživanju mjesne samouprave u području obnove, koje uključuje: grad Petrinju te četiri okolna sela. Istraživanje je provedeno u toku 1996. i 1997. Autorice polaze od, u svjetskoj literaturi dokazane važnosti mjesne samouprave, a ona je to važnija što je razina teritorija niža, a problemi kvalitete života veći. Obnova svakako spada u takvu vrstu problema. Osnovna hipoteza jest da "twin" sistem mjesne samouprave i obnove organiziran hijerarhijski i bez mogućnosti stanovnika/povratnika da preko normalnog lanca teritorijalne organizacije utječu na elementarne uvjete vlastita života i obnove, dovodi do socijalne anomije i nedovršene obnove. Rezultati, nažalost, potvrđuju ovu hipotezu. Iznad mjesne samouprave stoje problemi globalnog sistema: kolaps privrede, nemogućnost zaposlenja, zarade i organizacije života u tom području pogodonom ratom. Stoga se čini, barem zadasa, da je obnova ovoga područja neuspjela, i u socioekonomskom smislu, ali i u pitanjima razvitka demokracije.

primljeno listopada 1997.

1. predgovor

—> Ovaj članak može se smatrati jednim od izvještaja serije o akcijskim istraživanjima što ih provodimo na teritoriju Hrvatske.¹⁾ S obzirom na vrijeme i frekvenciju terenskog rada, te obuhvatnost sadržaja, svako istraženo mjesto može se tretirati kao "case-study" s ograničenom, ali dopustivom, generalizacijom.

Izabrali smo "petrinjski slučaj" stoga, jer se u tom području radi o obnovi, a ona u ovom povijesnom trenutku Hrvatske ima golemu važnost. Ne uspije li obnova, četvrtina Hrvatske ostat će (djelomice) pusta! Generalizacije su moguće u okviru općeg društvenog konteksta: društva u tranziciji, pogodnog ratom.

1) Prvo istraživanje obuhvatilo je: zagrebačku okolicu i Varaždin, drugo: petrinjski kraj, a treće je u toku: Koprivničko-križevačka županija.

Naša tema: mjesna samouprava i njezina uloga u razvoju/obnovi društva jedna je od bitnih sociologijskih tema, znanstveno sasvim zapostavljena u recentnim radovima sociologa prostora.

Ta "mala" tema otvara mnoga "velika" pitanja o našem društvu "en general". Možda je stoga i zaobiđena. Nadamo se, da ovim skromnim prilogom, diramo u najvažnije probleme društva, barem što se tiče teritorijalne demokracije. A po nama, ona je prvenstveno problemska a ne nacionalna.

Kao pionirsko, ovo istraživanje pati od svih početničkih mana, te su kritika, odnosno interes za temu dobrodošli.

2. uvodno

2.1. teorijska podloga

Lokalna demokracija, tj lokalna samouprava, civilizacijska je zasada razvijenih društava (a ne, kako neki misle, socijalistički izum). Iako se njezini oblici razlikuju od zemlje do zemlje, njezino je osnovna obilježje: mogućnost građana da na teritorijalnoj razini rješavaju probleme svakodnevnog življenja. Korijeni lokalne demokracije imaju dugu povijest koja seže sve do prvih lokalnih zajednica ljudi u plemenskim i ruralnim naseobinama. Teritorijalizacija stanovništva (neolitska revolucija) zapravo je i početak teritorijalne samouprave. Sedentarizacija nakon nomadskih zajednica, početak je i stvaranja sela i naselja na određenim područjima.

Osnovna dilema koja se provlači u sociologijskim analizama mjesne demokracije jest: koliko je ona ekstenzija viših nivoa vlasti, njihovo osporavanje ili čak dokidanje, a koliko je autentična mjesna samouprava (Pusić, 1981; Popovski, 1988). Mjesni odbor²⁾, kao jedinica našeg istraživanja nije pravno vezan uz državne organe, već je Ustavom Republike Hrvatske (1990) definiran kao oblik neposrednoga sudjelovanja stanovnika u odlučivanju o lokalnim poslovima od neposrednoga i svakodnevnog utjecaja na njihov život i rad. Mjesni odbor osniva se za jedno naselje, više međusobno povezanih naselja ili za dio većeg naselja (grada). Jedino pravo koje, u skladu sa zakonom građani imaju, jest da osnuju mjesni odbor, dok o svim ostalim pravima i obavezama odlučuje nadležna jedinica lokalne samouprave. Govorimo, dakle, o mjesnoj samoupravi, a ne o upravi, niti o dvojnosti obiju.

Druga dilema koju susrećemo u literaturi traži odgovor na pitanja jesu li najniži oblici mjesne samouprave "lokalne zajednice" ili "teritorijalne jedinice"? (Pusić, 1981; Cohen, 1985; Castells, 1973; Etzioni, 1994; Faucault, 1977; Johnston, 1988). Sociologijski promatrano, u prvom slučaju to bi značilo da među ljudima koji žive na nekom mikro-teritoriju (mjesnoj zajednici/mjesnom odboru) postoje društveni odnosi (integracija, kooperacija, konflikti..), dakle i zajednički problemi, potrebe i ciljevi koje oni nastoje zajednički riješiti (neposredno ili preko svojih predstavnika). One su također emocionalne, socijalne i psihološke zajednice. U drugom slučaju važna je samo pravna definicija teritorijalnih zajednica.

2) U hrvatskom jeziku razlikuje se lokalna od mjesne samouprave, premda je potonja bukvalni prijevod prethodne riječi. U drugim jezicima toga nema.

Ruralne zajednice postale su urbanizirane; isto kao što su urbane jedinice isprepletene socijalnim i psihološkim vezama. Čiste ruralne, ili čiste urbane zajednice ili društva više ne postoje. Društvo se također sastoji od niza primarnih zajednica, a one su vrlo labave i višebrojne zahvaljujući sudjelovanju pojedinaca i grupa u raznim segmentima globalnog društva (obrazovanje, rad, kultura, stanovanje).

Dijapazon analize značenja mjesne zajednice vrlo je velik: od postmoderne analize koja se pita ne čini li bilo koji oblik zajednice nasilje nad pojedincem (Young, 1992), preko oštre kritike konzervativnog "komunitarizma" koji uvijek suprotstavlja "nas" onim drugima, preko ambivalentnosti stavova o "prividnoj istosti" članova zajednice (Cohen, 1985), do onih koji govore o nostalgiji za "pravom zajednicom" (Etzioni, 1994), o "mitskoj (refleksivnoj) zajednici novih ljudi" (Murdock, Day, 1995).

Procesi globalizacije (globalni svijet je pun sličnih stvari i vrijednosti) i globalizacije - isticanje lokalnih zajednica i njihov utjecaj na globalne razine (Pech, Tickells, 1994; Best, Keller, 1981; Cohen, 1985; Dicken, 1986; Soya, 1994; Towers, 1995).

U našem istraživanju mjesnom zajednicom smatramo onaj entitet koji ima zajednički teritorij, zajedničke probleme, potrebe i interese što ih stanovnici nastoje zajednički riješiti, direktno ili putem svojih predstavnika (Smith, Blanc, 1995; Murdock, Day, 1995).

Ono što je bitno za mjesnu zajednicu manje je sam teritorij, a više njezina proživljenost (lived community) kroz svakidašnjicu (Štulhofer, 1988; Smith, Blanc, 1955; Thorpe 1995).

Arnstein (1971) navodi ljestvicu odnosa lokalnih aktera sa višim organima: ide od manipulacije do "terapije"; preko informiranja, konzultiranja do simboličkih odnosa; kroz partnerstvo, delegiranje i građansku kontrolu.

Participativni model smatramo najefikasnijim (Bošnjak, 1988; Seferagić, 1995; Smith, Blanc, 1995; Ryser, 1995). Pri tome najbolje odgovara, čini nam se Faucaultov (1977) pojam "normalizacije" (tj. ravnoteža interesa) umjesto konflikta (koje zastupaju neomarksisti, npr. Castells, 1973).

Ako su ljudi članovi raznih labavih (interesnih, emotivnih, rodbinskih) zajednica, i u njima ostvaruju svoje različite potrebe i interese, teritorijalna zajednica jest jedna od njih i važna je toliko koliko ljudi osjećaju da joj pripadaju i da u njoj mogu rješavati svoje zajedničke probleme teritorijalnog karaktera s višim organima. "Retoričke", "mitske", "nostalgične" i slične zajednice onda uistinu nisu potrebne.

U ovom sociologijskom i akcijskom istraživanju, u prvom nas je redu zanimalo koliko novo teritorijalno ustrojstvo, državno definirano, omogućuje ljudima da na samoupravan način rješavaju svoje svakodnevne probleme na mikro-teritorijalnoj razini. Ovaj put u uvjetima obnove ratom razorenog područja.

Pri tome nam se, baveći se mjesnim odborima, kao najnižoj formi prostorne organizacije, nužno nametnula usporedba s mjesnom zajednicom, kao oblikom osnovne teritorijalne organizacije u prethodnom, socijalističkom poretku. Mjesna zajednica imala je mnogo veće formalne ovlasti od sadašnjih mjesnih odbora, tj. bila je pravni subjekt. Dio tih ovlasti preuzele su općine i gradovi, koji su pri tome izgubili dio prethodnih ovlasti (osim glavnoga grada), a koje su prešle na županije. Općine/gradovi ipak su ostali dvojno tijelo: s jedne strane samoupravno, a s druge, upravno, tj. "pro-

dužena ruka države", čime se njihova uloga komplicira, ali i minorizira u odnosu na onu prethodnu u socijalizmu. Mjesni odbori izgubili su sve ingerencije mjesne zajednice. Koja je uloga osnovnih formalnih tijela u procesu "počinjanja života ispočetka", kolika je njihova sloboda da sami o sebi (barem dijelom) odlučuju, osnovni je predmet našeg istraživanja.

2.2. svrha i cilj istraživanja

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je pratiti nastanak i rad mjesnih odbora u području obnove koje je izabrano u uzorak.

Sukladno tipu istraživanja, drugi cilj bio je pomoći ljudima u obnovi da se preko mjesnih odbora, ili drukčije, organiziraju što bolje, i da što više postignu, neovisno o tipu organizacije (formalne, neformalne, nepostojeće). Pri tome su nam poslužila iskustva drugih zemalja u kojima neformalni pokreti (grassroot movements) uspijevaju djelovati paralelno s državom, ili mimo nje, u poboljšanju osnovnih uvjeta života malih lokalnih zajednica. Dakako, pri tome smo očekivali da država nije protiv takvih pokreta, iako im možda ne pomaže.

2.3. osnovne hipoteze istraživanja

1) Osnovna hipoteza našeg istraživanja bila je da je važnost mjesne samouprave jednako važna, kako za demokratičnost nekog društva, tako i za mogućnost građana da utječu (barem) na elementarne uvjete svoga svakodnevnog življenja. Ako takva mogućnost nije pravno definirana u državnim aktima, onda je to situacija tzv. "missing linka", nedostajuće karike u procesu donošenja odluka. Proces dakle nije dvosmjernan: odozgo-dolje i odozdo-gore, nego je jednosmjernan (naravno, isključivo odozgo-dolje).

U ekscenim situacijama (ekonomskih kriza, elementarnih nepogoda, rata), ili u bitnim društvenim promjenama (revolucije, tranzicije...) događa se opća društvena tektonika koja pogađa sve slojeve i cijelu društvenu hijerarhiju. Upravo takve globalne promjene bitno utječu na sve razine organizacije i izazivaju potrebu da se ljudi, pogođeni tim promjenama organiziraju na svim razinama. Pri tome je najmanja jedinica, volens-nolens, najvažnija za svakodnevni život. Prije no što se veliki sistemi definiraju i profunkcioniraju, ljudi se u svojim svakodnevnim sredinama snalaze brže i za sebe korisnije. Školski primjer takve situacije jest rat, i njegove posljedice.

2) Druga osnovna pretpostavka od koje smo pošli jest da je mjesna samouprava to važnija što su problemi mjesnog stanovništva veći. Obnova, nakon rata, bez sumnje ide u najveće moguće probleme, pa je utjecaj stanovništva na uvjete te obnove od neizmjerne važnosti za kvalitetu njihova budućeg života.

3) Cirkularni (demokratski) lanac odlučivanja to je važniji za stanovnike što je organizacijska razina niža. Nitko bolje od njih ne zna njihove probleme, a što je vlast udaljenija to manje o njima zna, i manje je za njih zainteresirana.

U nas je legalni sistem lokalne samouprave hijerarhijski (Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi), te legalno onemogućava niže razine da utječu na više razine. Proces DMP (decision making process) izrazito je jednosmjernan i organiziran odozgo-dolje. Naša je pretpostavka da legalna formulacija od-

nosa bitno utječe na stvarnu, tj. onemogućava niže razine da odlučuju o sebi samima ili utječu na više razine.

4) Tip i način obnove također je organiziran hijerarhijski, jer se odluke donose u Ministarstvu obnove i razvitka, preskaču se sve teritorijalne razine i obraćaju se samo pojedincima. Time se, pretpostavili smo, onemogućava tim pojedincima, akamo li malim zajednicama da utječu na više nivoe u pogledu vlastite obnove.

5) "Twin" sistem (sistem blizanaca) mjesne samouprave i obnove, po našoj hipotezi, otežava a ne olakšava, kako fizičku obnovu tako i socijalnu reintegraciju, nama najzanimljiviju temu u procesu obnove. Ako država odlučuje tko i kada su "prijatelji" a tko "neprijatelji", onda kod stanovnika nastaje opća zbunjenost i nemogućnost konstituiranja normalnih socijalnih veza.

6) Pretpostavljali smo, po svjetskim iskustvima, da bi u uvjetima reduciranja teritorijalne demokracije, posebno u kritičnim uvjetima, ljudi sami pokrenuli i poduzeli niz akcija od vlastitog interesa. Tu smo, ujedno, vidjeli i našu ulogu "poticatelja" raznih neformalnih akcija koji pomažu poboljšanje uvjeta života, Posebno smo pretpostavili da bi se stanovnici sela sa sličnim problemima vrlo lako udružili i borili za svoje interese, a uz pomoć grada/općine, do razine županije i države (tzv. "grassrooth movements").

2.4. o uzorku

Po raznim kriterijima: ruralno-prigradsko-urbano, razvijeno-nerazvijeno (prije rata), obnova, postojanje mjesnih odbora, izabrali smo grad Petrinju (gdje je prvi mjesni odbor osnovan tek krajem našeg istraživanja), te prigradska i seoska naselja oko Petrinje (Mošćenica, Nova Drenčina, Strašnik, Hrastovica)³⁾. I druga okolna naselja, kao i novoosnovani mjesni odbori u gradu imali bi podjednaku istraživačku vrijednost, te je stoga moguće izvesti načelne generalizacije na temelju našeg istraživanja.

Osobe s kojima smo kontaktirali - naši informatori, bili su uglavnom predsjednici i članovi mjesnih odbora, mještani koje smo susretali usput, te dakako, funkcionari poglavarstva Grada Petrinje.

2.5. metodologija istraživanja

Usporedbe radi, kao i prošli put⁴⁾, izabrali smo sociologijsko - akcijsko istraživanje.

To znači da nas je ponajprije zanimao društveni kontekst i društveni kontakti u istraživanom području. To je također značilo da se, diskretno, uplećemo u život istraživanih mikro-zajednica nastojeći im pomoći u samodefiniranju i pronalaženju načina da ostvare svoje ciljeve. Na kraju istraživanja zaključili smo da smo lege artis napravili seriju case-studya.

3) Prijašnje istraživanje obuhvatilo je: u općini Sv. Nedjelja mjesne odbore: Sv. Nedjelja, Novaki Samoborski; u općini Velika Gorica: Kuće, Velika Mlaka; u gradu Varaždinu: Biškupec, III. mjesni odbor.

4) Komparacija područja u obnovi i "normalne situacije" ima metodološku svrhu. Iz usporedbe vidi se, barem načelno, kakvi su svakodnevni problemi normalnih mjesnih odbora. a kakvi onih u situaciji obnove.

3. petrinja

3.1. povijest petrinje

Petrinja ima dugu povijest koja se grubo može podijeliti u dva dijela. U prvoj polovini 13. stolecja (1240) nastaje tvrđava i naselje u vlasništvu nekoliko velikaških obitelji a krajem 15. stolecja (1480) u vlasništvu zagrebačkog Kaptola. Nastanjuje ju domaće stanovništvo i stranci-došljaci (hospites), koji (1241) dobivaju povlastice slobodnoga kraljevskog grada. Lokacija kao i nastanak stare Petrinje nepoznati su, odnosno nagađaju se.

Hasan-paša Predojević, osvojivši teritorij 1592, daje sagraditi novu tvrđu na ušću Petrinjčice u Kupu i naziva ju Yeni Hisar, tj. Yeni Kala - Novi grad. Tvrđa služi Turcima kao polazište u osvajanja okolnih krajeva. Ubrzo Petrinju vraćaju kršćani, a tvrđavu preuređuju. Petrinja postaje poprištem dužih borbi. Hrvatski sabor 1597. gradi novu tvrđavu nasuprot staroj i tako nastaje Husarvara-Husarski grad.

Austrougarskim osnivanjem Vojne Krajine, kao obrambene zone protiv Turaka, 1578. dogovorom kralja Rudolfa II i nadvojvode Karla, Hrvatska se dijeli na: vojnu i civilnu (bansku), a 1595. Petrinja se organizira kao Petrinjska kapetanija u sustavu Kupske i Banske granice.

U 17. stoljeću šire se naselja oko Petrinje, uglavnm vojnicima doseljenicima iz Posavine, Turopolja i Bosne.

U 18. stoljeću postoje dvije urbane aglomeracije: Karvin i Majdanci (naseljeni stanovništvom iz Bosne). Godine 1727. ruši se stara tvrđava, a 1763. Petrinja je proglašena slobodnom vojnom općinom (komunitatom). U grad se doseljavaju obrtnici, s pravom osnivanja cehova i održavanja sajмова. Osnivaju se urbane institucije: pošta, ljekarnica, bolnica, škole crkve... a 1763. kao komunitat, Petrinja dobiva svoj pečat, magistrat, gradsku upravu, vijećnike (koje biraju građani), te gradonačelnika. Od polovine 18. stolecja u Petrinju učestalije doseljavaju pravoslavni žitelji.

Tokom 1787. odvaja se vojna od civilne vlasti, uspostavljaju se kantoni a Petrinja postaje središtem Drugog bankskog kantona.

Kratka, ali pretežno plodna, vladavina Francuza (1809-1813), donosi Petrinji mnoge prednosti (u zdravstvu, školstvu, kulturi, sigurnosti...), a Francuzi, kao ni drugdje, nisu dirali u teritorijalno-političko uređenje.

Početkom 19. stolecja Petrinja ponovno ulazi u sastav Austrijske monarhije i biva središtem Banske pukovnije. Od vojnog komunitata ponovno postaje slobodnim kraljevskim gradom s pripadajućom lokalnom upravom 1871. U institucije se umjesto njemačkoga, uvodi hrvatski kao službeni jezik.

U 19. stoljeću događaju se važne socijalno-političke promjene koje se reflektiraju i na Petrinju. Razvija se politički i kulturni pluralistički život koji prati osnivanje novih institucija, društava, listova itd.

Zakon o općinama i gradovima iz 1871. omogućuje da novac od Krajine, barem polovinom ulazi u gradsku blagajnu, dok druga polovina ide Zemaljskoj vladi u Zagrebu. Godine 1873. civilna se uprava potpuno odvaja od vojne, te nastaju "okružne oblasti". Banski okrug obuhvaća kotareve kojima je Petrinja centar. U Petrinji se uspostavlja gradsko vijeće, gradsko poglavarstvo i gradonačelnik.

Osim obrtničkih cehova, razvijaju se trgovina, manufaktura i industrija. U Petrinju se useljavaju pravoslavni trgovci: Grci i Cincari, te doseljenici iz Bosne.

Razvojačenjem, Vojna krajina 1881. ponovno postaje dijelom Hrvatske. Prvi Statut grada Petrinje donosi Zemaljska vlada u Zagrebu 1883, a uskoro Petrinja ulazi u sastav Zagrebačke županije. Osnivanjem Banskog okruga i kotara, Petrinja postaje središtem upravnog kotara; ima: gradsko vijeće, gradsko poglavarstvo i gradonačelnika. Uz političke borbe (uglavnom između mađarona i hrvatskih stranaka) razvija se gospodarski i društveni život. Grad se sve više urbanizira.

Godine 1889. Gavrilović osniva "Prvu hrvatsku tvornicu salame, kobasica i sušena mesa", koja će tokom 20. stoljeća biti okosnicom gospodarskog napretka toga kraja. Otvara se niz obrtničkih, industrijskih, finansijskih i urbanih institucija.

Petrinja prolazi sve probleme koji su mučili Hrvatsku tokom Prvoga svjetskog rata i poslije u Kraljevini SHS, Jugoslaviji i NDH. Pri tome se neprestano mijenja teritorijalno politički ustroj, pa tako Petrinja ulazi u razne oblike upravnog uređenja (banovine, kotareve, općine) i izlazi iz njih.

Tridesetih godina raste broj pravoslavnog žiteljstva: Rusa, srpskih vojnika, kolonista iz BiH, Južne Hrvatske, Crne Gore. U petrinjskom kotaru već 1931. pravoslavno i katoličko stanovništvo jednakoga je broja.

U Drugom svjetskom ratu Petrinja postaje sjedištem jedne od velikih župa i prva je u Hrvatskoj dobila velikog župana. Nakon rata dio Petrinjaca strada ili bježi u inozemstvo zbog neslaganja s novom vlasti. Mijenja se teritorijalno-politička organizacija: kotarski, gradski, mjesni narodnooslobodilački odbori i druge odgovarajuće institucije, a kasniji teritorijalni ustroj odgovara općim promjenama (Golec, 1993).

Nakon poratne obnove Petrinja se počinje razvijati u moderan gradić sa snažnom privredom, u kojoj prednjači industrija (najveća je tvornica "Gavrilović"), ali i školstvo, zdravstvo, kultura i druge javne djelatnosti.

Godine 1978. Petrinja dobiva urbanistički plan, a dvije godine poslije otvorena je robna kuća "Petrinjka" površine 3.800 m². Krajem 1986. u općini Petrinja djeluje 48 društvenih organizacija i udruženja građana.

Općina Petrinja konstituirana je 1963, a uz manje promjene, teritorijalno se podudara s današnjom lokalnom jedinicom - Gradom Petrinja.

Od 1990. do 1991. razvija se stranački život, sa više stranaka, od Stranke demokratskih promjena (vodeće u početku) do Hrvatske demokratske zajednice (vodeće na kraju utrke).

Godine 1991. počinje rat na Baniji. Ministarstvo pravosuđa ukida Skupštinu općine Petrinja i imenuje povjerenika Vlade republike Hrvatske. Napad na Petrinju počinje 2. rujna 1992, i ubrzo ju napuštaju mnogi hrvatski stanovnici a zadnji branitelji povlače se 21. rujna 1991. Petrinja počinje živjeti izvan Petrinje!

U prognaništvu petrinjci se organiziraju i 30. 9. 1992. održavaju osnivačku skupštinu Udruženja prognanika Petrinje, donose program rada, i potiču niz akcija koje bi im poboljšale život u prognanstvu. Udruženje je aktivno i u pripremi povratka, pa izrađuje prijedloge, programe i projekte, ne samo za povratak, nego za buduću obnovu i novi život ("Poticajne mjere" 1993).

Prva sjednica Gradskog vijeća, u još ratom devastiranoj Gradskoj vijećnici Petrinje. održana je 4. rujna 1995.

3.2. sociodemografske karakteristike

Grad Petrinja - jedinica lokalne samouprave - nalazi se u sastavu Županije sisačko-moslavačke. Obuhvaća teritorij od 390 km², koji je identičan teritoriju bivše administrativne jedinice - općini Petrinja.

Više od dvije trećine teritorija bivše općine (tj. 46 od ukupno 57 naselja) od rujna 1991. do kolovoza 1995. nije bilo pod kontrolom hrvatske vlasti nego pod kontrolom pobunjenih Srba (UNPA zona - Sektor zapad - "Krajina"). Gotovo sve stanovništvo hrvatske nacionalnosti bilo je u prognaništvu. Danas je situacija obrnuta; gotovo sve stanovništvo srpske nacionalnosti je u izbjeglištvu (poslije vojne operacije 1995. ostalo je 450 Srba), a prema situaciji na terenu, šanse za povratak više su formalne nego realne.

U studenom 1997, prema statistici Grada Petrinje, na ovom teritoriju obitavao je ukupno 15.542 stanovnika, što je nešto manje od polovine predratnog broja. Od toga je 11.500 pripadnika domicilnog stanovništva, s tim da se 6.900 uselilo u svoje kuće/stanove, a 4.600 u privremenom je smještaju, tj. u tuđim stanovima (izbjeglih Srba). U dvije godine doselilo se 4.042 stanovnika: 1.055 Srba povratnika, 1.014 osoba iz drugih mjesta Hrvatske, 1.973 iz drugih država, od kojih 1.926 Hrvata iz Bosne i Hercegovine.

Prema istom izvoru, broj zaposlenih ujesen 1997. na svem području Grada iznosio je 3.350 - 22% od predratnog broja, a u samom gradu bilo je 2.050 zaposlenih, što je 26% od predratnog broja.

Sociodemografske promjene izazvane ratom goleme su i vidljive iz podataka zadnjeg Popisa stanovništva izvršenog 1991 (tabela u prilogu).

3.3. obnova

Na oko polovini teritorija Grada Petrinje (32 naselja s većinskim hrvatskim stanovništvom) bilo je 5.568 kuća razrušeno i oštećeno (to je nešto više od polovine stambenog fonda zabilježenog 1991) ne računajući gospodarske zgrade. U VI. kategoriju oštećenja (potpuno uništeno) i V. (većim dijelom uništeno) kategoriji oštećenja bilo je 2.600 kuća. U okviru Sisačko-moslavačke županije petrinjsko je područje najviše razrušeno. Prema planu, u 1996. u obnovu je ušlo oko 1.300 kuća, od čega je u gradu Petrinji obnovljeno oko 700: u 1997. planirana je obnova oko 230-250 kuća.

Obnovu stambenih objekata vodi država, tj. Ministarstvo obnove i razvitka. Ono sklapa direktni ugovor s vlasnikom. Vlasnik kuće ima pravo na 35 m², a za svakog člana domaćinstva, za koga postoji dokaz da je živio u zajedničkom domaćinstvu, dobiva još 10 m². Tako susrećemo situaciju da se gradi kuća za jednu osobu koja ukupno ima 35 m². Vlasnici koji su prije imali veće kvadrature od propisanog normativa na taj su način oštećeni, a s druge strane neki su dobili veće kuće od prijašnjih. U režiji Ministarstva kuća se stavlja pod krov i postave se osnovne instalacije: struja, vodovod, kanalizacija i osnovne sanitarije (kupaona i WC s dva reda pločica), i ožbuka iznutra. To je ustvari nedovršena kuća, jer sve ostalo moraju urediti sami vlasnici. Direktnom doplatom građevinarima na terenu kuća se mogla poboljšati i povećati.

Jedinica lokalne samouprave nema nikakve ingerencije nad obnovom osnovnih infrastrukturnih objekata (struja, vodovod, prometnice i sl.), niti javnih objekata u nadležnosti države (školstvo, zdravstvo, sudstvo, i sl.).

Sve financiranje ide preko županije (države). U nadležnosti lokalne jedinice ulaze vrtići, javna rasvjeta, čistoća, odvoz otpada, lokalne ceste, i druge lokalne djelatnosti.

U općim crtama problemi i primjedbe na način obnove na terenu jesu: - kvaliteta sagrađenih kuća većinom je loša - sve kuće u selima grade se jednako, po istom projektu, bez podruma, što je za seosko stanovništvo veliki nedostatak, a obnova gospodarskih objekata nije još na vidiku. Većina ljudi nezadovoljna je neformalnim spregama, velikom "papirologijom", redoslijedom prioriteta u obnovi, koji je, prema mišljenjima stanovnika, naopak - za manje oštećene kuće (od I. do III. kategorije) vlasnici su dobili jednokratnu potporu u iznosu od 5.000 do 20.000 Kn, a to nije bilo dovoljno za popravak, struja je u selima uvedena djelomično ili nije uvedena, a nema ni pitke vode (u pojedinom selu očisti se po nekoliko bunara). Razminiranje je izvršeno samo za veće infrastrukturne objekte (za struju, petrinjski vodovod i za ceste), a na većini poljoprivrednih površina, u šuma uz ceste, još su mine. Samoinicijativa jedinice lokalne samouprave, koja bi olakšala život stanovnicima i osposobila neke javne funkcije (prometnice, vodovod) nije moguća bez odobrenja županije. Kao bivše okupirano i razrušeno područje, stanovnici nemaju nekih osobitih povlastica (primjerice, u cijeni vode, cijeni vrtića, za stanarine) - u ovo područje dolazi sve manje sredstava za obnovu, jer se većina novca i grade sada usmjerava u Istočnu Slavoniju. Sama lokalna jedinica dobiva manje novca iz državnog proračuna, a vlastiti prihodi su joj mali, pa su i njene mogućnosti ograničene. Sredstva namijenjena za pojedine akcije obnove (npr. čišćenje individualnih bunara), ne dolaze u lokalnu jedinicu, ona ne može čak ni kontrolirati kako se troše. Stoga se na lokalnoj razini ne može planirati obnova koja bi bila primjerenija mjesnim potrebama i prioritetima, a sredstva racionalnije korištena. Jedan od najbitnijih segmenata obnove, osim kuća, jest obnova privrede-proizvodnje, a ona zapravo nije ni počela. Neriješeni vlasnički odnosi najvećega privrednog subjekta, tvornice Gavrilović, a i drugih manjih, ne omogućuju zapošljavanje. Iako je obnova porušenih naselja mogla djelovati kao kohezivni faktor na mikrorazini, tj. kao obnova socijalnog života, nije tako djelovala zbog načina na koji je vođena.

3.4. lokalna samouprava

Na hrvatskim područjima rano su se razvijali izvorni, neposredni oblici lokalne samouprave: općina, župa, grad, sa svojim statutima (npr.: Vinodolska župa i Vinodolski statut, 13. stoljeća; autonomna župa/općina Poljice, od 11. do 13. stoljeća i Poljički statut iz 15. stoljeća, Vrbnički statut, statuti brojnih istarskih i dalmatinskih gradova). Moderna političko-teritorijalna podjela s centralnom vlasti potječe od sredine 19. stoljeća (ukidanjem feudalizma 1.848): županija, kotar, općina, grad, a tragovi nekadašnjih lokalnih zajednica, bilo u svijesti ljudi ("plemenita općina Turopolje"), bilo u sličnosti teritorijalne podjele zadržali su se do danas (Pusić 1981; Hrženjak 1993).

Nakon Drugog svjetskog rata, u razdoblju socijalizma, bilo je više promjena u broju i veličini lokalnih jedinica. U početku su najniže jedinice lokalne samouprave bili mjesni narodni odbori, a osnivaju se, u pravilu za svako naselje ili dio većega. Tako je 1946. u Hrvatskoj bilo 4399 mjesnih narodnih odbora.

Uvođenjem komunalnog samoupravljanja, općina ili komuna definirana je osnovnom samoupravnom zajednicom i osnovnom jedinicom političke vlasti (1955). Mjesne odbore i stambene zajednice u gradovima (1959), vrlo fleksibilne u lokalnim poslovima, ali bez formalne moći, zamjenjuje nova najniža jedinica lokalne samouprave - mjesna zajednica (1963).

U početku fakultativnog karaktera, Ustavom iz 1974. mjesna zajednica određena je kao obvezni oblik organiziranja građana na teritorijalnom principu. Mjesna zajednica bila je pravni subjekt, imala je ustavno-sudsku zaštitu, statut, skupštinu, izvršna organe, vlastite nekretnine i prihode. Mjesne potrebe zadovoljavale su se sistemom istovremenog planiranja svih "samoupravnih subjekata", a financirale su se iz fondova općine i u pravilu samofinanciranjem građana (Sekulić, 1985). Mjesne zajednice u općini vodile su prave borbe, kako bi svoje planirane akcije uključile u program prioriteta (Lončar Butić, 1985; Grupa autora 1981, 1986; Halami, 1989).

U Hrvatskoj je 1981. bilo 3.880 mjesnih zajednica a 1991. 4.146. Ukinute su 1993, a njihova imovina prešla je u vlasništvo općine ili grada. U ruralnim i priurbanim naseljima zainteresiranost, sudjelovanje a isto tako identifikacija građana s mjesnom zajednicom bili su vrlo visoki. U urbanim sredinama ovisili su o težini problema, kriznoj ili ekscesnoj situaciji koja bi pogadala veće grupe lokalnog stanovništva. U oba slučaja aktivnost i organiziranost znatno je ovisila o tipu i mogućnostima aktivnih pojedinaca (Štulhofer, 1989; Lončar Butić, 1989; Seferagić, i dr. 1989).

Stvarna moć lokalne samouprave izvan svojih granica bila je mala. Sprege moćnih aktera (politički, ekonomski, statusno) bile su jače od samoupravno donesenih odluka (Štulhofer, 1988; Šporer, 1989; Petovar, 1988; Rogić, 1989). Osnovna ideja komunalne samouprave - egalitarna distribucija moći među autonomnim subjektima, nije dosljedno provedena već na razini institucionalne strukture (utjecaj države i partije), a pragmatična rješenja ovisila su o potrebama (Pusić, 1981).

Promjenom društveno-političkog sistema u Hrvatskoj (Ustav 1990, Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi, 1992) teritorijalna organizacija lokalne samouprave jest: županija, općina ili grad, mjesni odbor. Iznimka je jedino Grad Zagreb koji je grad sa zakonski utvrđenim statusom županije, a do sada, jedino na njegovu teritoriju nije još osnovana mjesna samouprava.

Osnovne jedinice lokalne samouprave, općina ili grad, kombinacija su funkcija i poslova bivših općina i mjesnih zajednica. Same, međutim, imaju manje moći od bivših općina. Na lokalnoj mikrorazini građani imaju jedino pravo osnovati mjesni odbor, kao oblik neposredne samouprave u naselju. Mjesni odbor nije pravna osoba, a u odlučivanju ima konzultativni i fakultativni značaj. Kakva će neposredna demokracija biti, tj. mogućnost većih ili manjih prava i utjecaja mjesnog odbora, određuje nadležna jedinica lokalne samouprave, općina ili grad, svojim statutom (Hrženjak, 1993).

3.5. lokalna samouprava u petrinji

Jedinica lokalne samouprave - Grad Petrinja, našla se u posebnoj situaciji: rat na njezinu teritoriju, oko tri četvrtine teritorija izvan kontrole legalne vlasti, oko polovine stanovništva u prognaništvu, a po završetku rata proces povratka i obnove. Istovremeno morala je samu sebe preustrojiti i organizirati u promijenjnu društveno-političkom sistemu. Kako je lokalna je-

dinica prvi društveni okvir i prva instancija koja mikro-zajednicama i njihovim stanovnicima može pomoći u svakodnevnom životu, važno je koliko i kako se lokalna samouprava njima bavi.

Početak rata na petrinjskom području (1991) Ministarstvo pravosuđa ukida Skupštinu općine Petrinja, i imenuje povjerenika Vlade, a po napuštanju Petrinje općinski organi nastavili su svoj rad u prognaništvu (Sisak). Bavili su se prognaničkim problemima, te pitanjima života i rada u 11 neokupiranih sela koja su se nalazila uz liniju razgraničenja. Već početkom 1992. procijenjena su ratna oštećenja na stambenim, gospodarskim i drugim objektima u poljoprivrednoj proizvodnji, a izrađen je i projekt za povratak, obnovu i razvitak općine Petrinja.

Ured za obnovu općine Petrinja (osnovan naredbom Vlade 1992), sastavio je više programa za obnovu oštećenih gospodarstava, te obnovu infrastrukture i proizvodnih djelatnosti. Rađeni su i posebni programi za donatore.

Na osnovi toga većina stanovnika s neokupiranog područja koristila se povoljnim kreditima za popravak stambenih i gospodarskih zgrada, carinskim povlasticama za uvoz strojeva i automobila, a Ured je dijelio prognanicima i pomoć za opremu kućanstva. No ubrzo je kreditiranje stalo, a financijska podrška Vlade proizvodnim programima privatnog poduzetništva nije ostvarena.

Početak 1993, prema novoj teritorijalnoj podjeli Republike Hrvatske, osnovana je, izvan svoga teritorija, jedinica lokalne samouprave "Grad Petrinja"⁵⁾ izabrana su predstavnička i izvršna tijela lokalne samouprave, a Statut je donesen početkom 1994, kada je izabrano i Gradsko poglavarstvo. Iako su teme i poslovi kojima se bavila novoosnovana lokalna jedinica uglavnom vezani uz prognanike i ratne uvjete života uz liniju razgraničenja, pojavljuje se i niz drugih jedinica, "civilnog" karaktera, kao i onih koje pokazuju stupanj demokratičnosti. Za ilustraciju spomenut ćemo samo dio tema o kojima se raspravljalo na sjednicama Gradskog vijeća: - učestalo se raspravljalo o donacijama koje stižu iz inozemstva; postavljalo se pitanja nenamjenskog korištenja i kontrole kredita koje su prognanici (sa neokupiranog teritorija) dobili za oštećene kuće; govorilo se o napuštenim naseljima uz liniju razgraničenja i potrebi da se stimulira povratak stanovnika; tražilo se financiranje kulturne djelatnosti; - osnivano je socijalno vijeće Grada Petrinje koje će se brinuti o socijalno ugroženima, ravnomjernoj distribuciji pomoći i donacijama; u suradnji s Udruženjem prognanika a na Vladin program povratka bilo je oštrih primjedaba jer se ne raspravlja o obnovi i oživljavanju proizvodnje i zapošljavanju povratnika. Uz nesuglasice oko razlika prema političkoj pripadnosti vijećnika, koje su prisutne od formiranja nove lokalne jedinice, raspravlja se vrlo žestoko o odnosu između "samouprave" i "uprave", između Gradskog vijeća i Poglavarstva, i njihovim nadležnostima.

Već na trećoj sjednici Gradskog vijeća (listopad 1993), na prijedlog gradonačelnika donesena je odluka o osnivanju mjesnih odbora u 11 neokupiranih sela, umjesto dotadašnjih mjesnih zajednica. Do donošenja Statuta Grada predviđeno je da obavljaju iste poslove i financiraju se na isti način

5) Tada je obuhvaćala oko polovinu teritorija bivše općine, uključivši naselje Petrinju, s većinskim hrvatskim stanovništvom. Na ostalom teritoriju, s većinskim srpskim stanovništvom, formirana je općina Jabukovac, koju je 1995. napustilo srpsko stanovništvo, a počele su je naseljavati izbjeglice iz BIH. Općina se ukida 1997. i ulazi u sastav Grada Petrinje.

kao i mjesne zajednice. U budžetu za 1994. predviđena su i određena sredstva za financiranje rada mjesnih odbora, ali su već za 1995. znatno smanjena, zbog čega je bilo prigovora vijećnika.

Zbog male zainteresiranosti stanovnika postupak osnivanja mjesnih odbora tekao je sporo, i u godini dana formirana su tek dva (u Mošćenici i Farkašiću). Ubrzo zatim, objekti i prostorije koje su imale mjesne zajednice preneseni su u vlasništvo lokalne jedinice.

Po povratku u Petrinju, lokalna je vlast poticala osnivanje mjesnih odbora jer su su problemi na terenu bili veliki, pa su, s jedne strane htjeli da ih stanovnici sami formuliraju, a s druge, da ne komuniciraju s njima pojedinačno i svakodnevno, nego da to bude preko njihovih legalnih predstavnika.

Po povratku u Petrinju rasprave i kritičke primjedbe vijećnika još su bile teže, jer su i problemi bili daleko veći nego u prognaništvu. Organizacija svakodnevnog života i uspostava vitalnih funkcija u pustome i polurazrušenom gradu, koji je još više devastiran dolaskom vojske i stanovnika, najvećim dijelom pala je na leđa lokalne samouprave.

Normalizacija i funkcioniranje svakodnevnog života rješava se sporo i teško, a područje, kao bivše okupirano, nema gotovo nikakvih povlastica. Lokalna vlast u svemu je bitnom ovisna o višim instancama (županija-država), tako da sami vijećnici primjećuju kako su njene ingerencije tek nešto veće od bivših mjesnih zajednica.

Još u prognaništvu vijećnici su uviđali važnost proizvodnje i privređivanja i tražili su raspravu o "stanju u petrinjskom gospodarstvu", a posebno po povratku.

Koliko je u okviru petrinjske privrede i cijelog kraja bila važna tvornica "Gavrilović", koja je od cca 15.000 zaposlenih u bivšoj općini zapošljavala od 3.500 do 5.000 radnika, vidi se i po tome što je njena problematika vrlo česta u raspravama tijela lokalne samouprave, posebno po povratku. Pitanje razrješenja imovinsko-pravnih odnosa između "Đure Gavrilovića" i "Holdinga Gavrilović"⁶⁾ i pokretanje proizvodnje smatra se vitalnim interesom lokalne jedinice, kako bi se ljudi zaposlili i vratili u Petrinju.

Međutim, status "Gavrilovića" još uvijek nije riješen, veliki je dio petrinjskog stanovništva nezaposlen, a prema mišljenju lokalne samouprave i svih sugovornika na terenu, bez obnove proizvodnje u "Gavriloviću", a i u drugim manjim poduzećima, nema budućnosti ni napretka Petrinje. Nažalost, sama lokalna jedinica ima najmanje mogućnosti i ovlasti da na svom teritoriju odlučuje o vlastitom razvoju. Uz izrazito centralizirani sistem, nedostatak vlastitih prihoda još više povećava ovisnost o državi.

4. studije slučajeva (case studies)

Mjesni odbori u naseljima Nova Drenčina, Strašnik i Hrastovica osnovani su u ožujku i svibnju 1996, a u naselju Mošćenica, koje nije bilo okupirano, još u listopadu 1993. U gradu Petrinji, koja je prije rata imala pet mjesnih

6) Polovina mesnoprerađivačke industrije "Gavrilović" prodana je, nakon stečaja 1991. njenomu prijeratnom vlasniku Đuri Gavriloviću, a polovina je pripala novoformiranom poduzeću "Holding Gavrilović". Na to lokalna jedinica nije imala nikakva utjecaja. U oba poduzeća danas je proizvodnja minimalnog opsega.

zajednica, prvi mjesni odbor osnovan je tek u travnju 1997. Tri seoska mjesna odbora osnovana su u situaciji kada na njihovom teritoriju nije živio ni jedan stanovnik, a obnova kuća tek je počela.

Naši informatori na terenu bili su predsjednici i pojedini članovi Vijeća mjesnih odbora, koordinator za mjesne odbora Grada Petrinje, te stanovnici što smo ih zatekli u njihovim naseljima.

4.1. V. mjesni odbor petrinja

Prvi je u Petrinji osnovan, V. mjesni odbor na teritoriju bivše V. mjesne zajednice.

Inicijativa je potekla od grupe građana zbog niza problema oko obnove i organizacije svakodnevnog života povratnika.

Bivša V. mjesna zajednica, obuhvaćala je prigradsko naselje, udaljeno oko 5 km od centra grada, gdje je 1991. živjelo oko 3.500 stanovnika, miješanoga nacionalnog sastava. Iako je većina bila zaposlena u industriji, bavili su se i poljoprivredom, uglavnom za vlastite potrebe.

Naselje je imalo vodovod, bez kanalizacije, samo dijelom telefon, ulice su djelomično bile asfaltirane, osnovnu školu, društveni dom, tri trgovine, ugostiteljski objekt, a tu su bile locirane i dvije industrijske tvrtke: "Cigla-na" i "Finel".

Naselje se nalazilo uz samu liniju razgraničenja, pa je više od 50% zgrada bilo uništeno (i svrstano u V. i VI. kategoriju oštećenja), uključujući javne i proizvodne objekte. Drugi golemi problem bio je što je veliki dio naselja miniran, a na mnogo mjesta stoje još uvijek žute trake, upozorenje na mine.

Kada smo prvi put obišli naselje, obnova kuća bila je pri kraju, ali stanovnici su imali svu silu primjedaba na kvalitetu gradnje, pogotovo na propuste u finalnim radovima. Veliki dio nije potpisao primopredaju, i spremali su napraviti zajednički protest uz pomoć Mjesnog odbora.

Mjesni odbor napravio je popis prioriternih problema i potreba u naselju, a to su, uz obnovu kuća bili: čišćenje naselja i odvoz velikih količina smeća; uređenje ulica koje su uništene kamionima i oborinskim vodama zbog zapuštenih odvodnih kanala; razminiranje naselja; uvođenje javne rasvjete; uređenje signalizacije na regionalnoj prometnici Sisak-Petrinja koja prolazi kroz naselje i opasna je za pješake; opskrba naselja vodom i električnom energijom; obnova škole; obnova društvenog doma; obnova mosta na Breštu (to je prioritet i cijele Petrinje).

Sve navedeno govori o tome da se radi o elementarnim potrebama za normalan život. Prema mišljenju sugovornika oko 50% stanovnika već bi se vratilo da su kuće dobro obnovljene i da je uvedena struja i osigurana voda. Sada u naselju boravi oko trećina od predratnog broja stanovništva. S izbjeglicama iz BIH koji useljavaju u napuštene srpske kuće nema većih problema, kao u drugim dijelovima Petrinje, jer ih je malo.

Iako je Mjesni odbor sa puno entuzijazma i energije krenuo sa radom, već otpočevka bili su svjesni da rješavanje znatnog dijela potreba leži izvan njihovih moći i mogućnosti, tj. u nadležstvu Županije i Grada. Dosada su za neke sitnije akcije sami sakupljali novac i uložili vlastiti rad, no dalje ne mogu, pa i njihova daljnja aktivnost ovisi o drugima.

Kad smo ih zadnji put posjetili, vidjeli smo da je smeće samo djelomično uklonjeno, da su ulice i dalje razlokane i neuređene, da su mine ostale, da je sve isto. Jedino je uređena regionalna prometnica, uz koju su popravljivi pješački nogostupi i uređena signalizacija, a to je zapravo riješeno zbog potreba Županije, a ne V. mjesnog odbora.

4.2. hrastovica

Naselje Hrastovica, smješteno vrlo blizu Petrinje (oko 7 km), u povijesti ovoga kraja imalo je relativno važnu ulogu. Spominje se još u 13. stoljeću, a u 16. stoljeću tu se nalazila utvrda koju su Turci osvojili i upotrijebili za bazu dok ne izgrade petrinjsku tvrđavu.

Neposredna blizina Petrinje i povoljan geoprometni smještaj utjecali su na povoljan društveni, kulturni i privredni razvitak naselja. U Hrastovici je prva škola otvorena još 1742.

Nakon razvojačenja Vojne krajine (1881) Hrastovica je upravna općina u okviru upravnog okruga Petrinja, a imala je 55% katoličkih i 45% pravoslavnih žitelja.

U Hrastovici je 1901. osnovana zadružna štedionica, 1903. prošla je lokalna željeznička pruga, osnivana su kulturno-umjetnička, sportska i dobrotvorna društva, održavali su se stočni sajmovi, godine 1928. izgrađeno je javno kupatilo, u 1938. dobila je električnu energiju, a imala je 11 mlinova.

Poslije Drugog svjetskog rata najprije je imala status mjesnog narodnog odbora, zatim općine, koja se ukinuta u 60-im, kada se osnivaju mjesne zajednice.

Prema Popisu stanovništva 1991. naselje je imalo 584 stanovnika, 163 domaćinstva i 235 stanova (vidi tablicu u prilogu).

Do ratnih razaranja, Hrastovica je bila razvijeno ruralno naselje, i spram drugih sela imala je dobru tehničku i društvenu infrastrukturu i razvijen javni život: staru i novu osnovnu školu (nova je počela nastavu neposredno pred rat, a sagrađena je samodoprinosom), društveni dom i Hrvatski seljački dom s knjižnicom, vatrogasno društvo, kulturno-umjetničko društvo, nogometni klub, dvije trgovine, gostionicu, crkvu Sv. Bartola, javni vodovod, asfaltirane ulice, autobusnu liniju, željezničku putničku i teretnu postaju, poštu, telefon, stočni sajam.

U ratnim razaranja u Hrastovici su gotovo sve kuće potpuno ili većim dijelom razrušene, kao i javne zgrade (crkva, društveni dom, vodovod, električna, škola, ceste, itd), a na mnogim mjestima još su mine. Obnova kuća (95 od 181) u režiji države počela je u veljači 1996.

Početna radost, entuzijizam i nada da će se ubrzo vratiti u svoj kraj, počeli su kopniti vrlo brzo. Povratnici nisu nikako mogli sudjelovati u obnovi vlastitih kuća, od projekta do izvedbe. Projekti svih kuća tipizirani su i bez podruma. Uloga povratnika svela se na pasivne promatrače koji jedva da su smjeli prigovoriti građevincima za propuste, lošu kvalitetu materijala i aljkavu izvedbu.

Nezadovoljstvo, nepovjerenje i razmirice među mještanima izazvali su i dokazi o pravu na obnovu kuće i na njezinu kvadraturu. Dio ljudi osjećao se prikraćenima, jer su "drugi dobili više, priznavanjem većeg broja članova domaćinstva na osnovu veza i poznanstava". Nekima su se gradile po dvije kuće, a obnavljale su se i onima koji su cijelo vrijeme rata proveli u ino-

zemstvu, ili uopće nisu ni prije rata stalno boravili u Hrastovici. Tako se pretpostavlja da će se dio obnovljenih kuća koristiti zapravo kao vikendice, ili za druge svrhe.

Ovakve situacije pasivizirale su mještane, dio usmjerile na neformalne kanale i individualno rješenje svojeg problema, a dio "manje snalažljivih", siromašnijih i nemoćnijih čeka ono što im država dodijeli.

Aktivnost Mjesnog odbora, svodi se, kao i u drugim naseljima, uglavnom na agilne pojedince.

Unatoč svim nesuglasticama i konfliktima, potreba za obnovom dijela javnog vodovoda, koji su, kao mjesna zajednica, gradili sa susjednim selom, natjerala ih je da se međusobno dogovaraju i surađuju sa susjednim mjesnim odborom. Za to je i lokalna vlast odobrila sredstva. Međutim, trasa vodovoda je minirana, pa se ova akcija neće brzo realizirati, što će izazvati novo nezadovoljstvo.

Osim planiranih obnovljenih kuća, u godinu i pol dana učinjeni su mali pomaci u obnovi zajedničkog standarda u selu: centar naselja nije očišćen, još stoje ruševine crkve i društvenog doma, a "živi" jedino vrelo pitke vode kojom se opskrbljuje dio sela; u dijelovima naselja još su mine; nova škola, kojoj je razrušen krov nije sanirana, pa propada sve više; postavljena je jedna javna telefonska govornica, a stigao je i glavni telefonski kabel za individualne priključke; struju i vodovod (gdje postoji prirodni pad iz lokalnog crpilišta) ima samo manji dio naselja, a postavljaju se betonski stupovi za dovod struje u ostali dio; postoji autobusna linija; obnovljeno je pjevačko i vatrogasno društvo, a većina mještana se okuplja uglavnom za vjerskih blagdana.

U selo se vratio samo manji broj ljudi. uglavnom starijih. Zaposleni, koji još žive u Petrinji i Sisku, već su se tamo navikli, i teško se vraćaju. Dolaze povremeno i vikendom da urade nešto na kući i oko nje.

Elementarna fizička obnova naselja nije završena, a bez povratka stanovništva nema niti obnove zajednice. Teško je reći kada će selo dostići prijeratni stupanj jer to ovisi o nizu faktora koji su izvan dosega samoga Mjesnog odbora i mještana.

4.3. nova drenčina

Naselje Nova Drenčina nalazi se uz grad Petrinju, u nizini rijeke Kupe i blizu glavne prometnice Sisak-Petrinja.

U naselju je prema Popisu stanovništva 1991. bilo 524 stanovnika, 157 domaćinstava i 160 stanova (vidi tablice u prilogu).

Naselje je bilo ruralnog karaktera, s obiteljskim kućama, prostranim okućnicama, gospodarskim zgradama i sa dosta poljoprivrednih površina. Iako je stanovništvo uglavnom bilo zaposleno izvan poljoprivrede, većina domaćinstava bila je mješovitog tipa, pa je obrada zemlje i uzgoj stoke bilo svima važan dodatak zaradi i vlastitim potrebama. Razvitak i širenje naselja poticala je blizina radnih mjesta u Petrinji i Sisku. U naselju je bio stari i novi društveni dom, trgovina, ceste su bile djelomično asfaltirane, ali nije bilo javnog vodovoda i kanalizacije. Gotovo su sve zgrade u ratu oštećene, a najviše ih je bilo potpuno i djelomično srušenih.

Od 103 stambene zgrade koje su bile u planu, u godini dana obnovljeno je njih 92. Očišćen je dio individualnih bunara. Srpske kuće se ne obnavljaju, a sadašnji mještani to i ne žele.

Od zajedničke i javne opreme u godinu i pol dana obnovljena je električna mreža do kuća, a u većem dijelu naselja postavljena je javna rasvjeta; u izvedbi je telefonska mreža, postavljene su dvije javne telefonske govornice; društveni dom djelomično su popravili građevinski radnici koji su u njemu stanovali za vrijeme obnove; u toku su radovi na drenaži i sanaciji jednog dijela naselja koji je neprestano bio plavljen podzemnim vodama; ulice su samo djelomično sanirane, ali nedovršene i neasfaltirane. Započete inicijative i aktivnosti Mjesnog odbora i lokalne vlasti za izgradnjom javnog vodovoda stoje, jer nitko (županija-država, Banka za obnovu i razvitak) ne daje potrebna sredstva, a sama lokalna zajednica ih nema.

Jedan od bitnih problema koji nije riješen jest razminiranje naselja izvan dvorišta stambenih objekata kao i svih poljoprivrednih površina. Uz ulice i dvorišne ograde stoje još uvijek žute trake-upozorenje na mine. Poneki mještаниn na vlastitu je odgovornost obradio komad zemlje najbliži kući. Nije riješeno ni pitanje obnove gospodarskih zgrada. U situaciji socijalne nesigurnosti i nezaposlenosti mogućnost proizvodnje hrane za vlastite potrebe i tržište postaje važan faktor gole egzistencije. To su osnovni razlozi zbog kojih se u selo vraća samo dio starijih osoba. Većina zaposlenih stanovnika sa djecom živi još u drugim mjestima. Kućama dolaze preko vikenda, a ponekad svakidan, kako bi nešto oko kuće uredili, popravili, počistili.

Osnivanje Mjesnog odbora potaknuo je njegov sadašnji predsjednik koji se uglavnom sam brine o zajedničkim potrebama i problemima naselja, sam komunicira s višim instancama, i sam donosi odluke. Kako glavnina stanovnika još uvijek ne boravi stalno u selu, teško ih je sakupiti.

Na terenu smo vidjeli da se gradi solidnije i sa manje propusta nego u drugim selima, a prema nekim mišljenjima to je stoga što se u selu nalazi kuća gradonačelnika. Međutim, dio vlasnika nije zadovoljan izvedbom, a 19 njih nisu potpisali primopredaju kuća zbog, za njih, velikih propusta i nekvalitete. Ako državna komisija ocijeni da su prigovori stanovnika neosnovani, i ako oni ne budu htjeli preuzeti kuće, gube pravo na dotadašnji prognanički smještaj i status.

Odbor za obnovu (parainstitucija) osnovan da pomaže Mjesnom odboru, uglavnom nije ništa radio, tj. njegovi članovi bili su aktivni dok su imali interesa da bi dovršili vlastite kuće.

Predsjednik je pokrenuo i omladinu da se organizira i pomogne u čišćenju naselja i u rješavanju zajedničkih problema i potreba. Osim o svojim interesima, vodi brigu o naselju i ulaže puno truda i vremena da od nadležnih instancija nešto dobije za naselje, jer Mjesni odbor nema više prava ni sredstava kao bivša mjesna zajednica. Želi da se stanovnici što prije vrate, a jedan od osnovnih uvjeta za povratak, pogotovo mlađe populacije, jest uklanjanje mina s poljoprivrednih površina i obnova gospodarskih zgrada. U poljoprivredi i uzgoju stoke za kooperaciju s mesnom industrijom vidi perspektivu razvoja naselja.

Osim omladinske organizacije, drugih samoinicijativnih oblika okupljanja i aktivnosti stanovnika nema. Komuniciraju s predsjednikom Mjesnog odbora uglavnom kada je u pitanju neki zajednički problem ili potreba za ob-

novom zajedničke infrastrukture (struja, voda, cesta, mine), a većinom je pasivna.

U našem zadnjem obilasku Nove Drenčine, vidjeli smo poluprazno i poluobnovljeno naselje, okruženo minama, u kojem se niti vidi, niti osjeća pulsiranje svakodnevnog života, a o napretku teško je govoriti.

4.4. mošćenica

Mošćenica je prigradsko naselje - konurbanim nizom povezano s Petrinjom. Premda nije bila okupirana, Mošćenica je bila na crti razdvajanja i tokom rata znatno je oštećena, a posljedice su prisutne i danas. U naselju je bila gotovo polovina Srba, a u njihove napuštene kuće nakon rata uselili su izbjegli Hrvati i Muslimani iz Bosne ("Mala Bosna"), te nedavno, prognanici iz Istočne Slavonije. Tako se dogodilo da dio Hrvata iz Mošćenice, kojih su kuće onesposobljene za život, stanuju u drugim mjestima, dok prognanici i izbjeglice nastavaju srpske kuće. Ovaj podatak izuzetno je značajan, kako za narušavanje donekle uspostavljene socijalne zajednice dijela starih stanovnika Mošćenice, tako i za porast njihove kritičnosti prema politici obnove.

Popisu stanovništva 1991. u Mošćenici bilježi 2.831 žitelja, 854 domaćinstava te 909 stanova/kuća (vidi tablice u prilogu).

Prije rata Mošćenica je imala struju, javni vodovod, septičke jame, djelomično asfaltirane ulice. Bila je dobro prometno povezana s Petrinjom i Siskom, gdje je najveći dio stanovnika i radio, a djeca išla u školu. U Mošćenici je bilo nekoliko trgovina, jedan obrtnik, ugostiteljski objekt, osnovna škola (stara), te započeta gradnja većeg polifunkcionalnoga javnog objekta, dječji vrtić, te dvije mjesne zajednice nacionalno definirane. Bilo je to poluurbanizirano prigradsko naselje.

Godine 1993. osnovan je Mjesni odbor (među prvima u novoj jedinici lokalne samouprave) i Odbor za obnovu i izgradnju (koji je imao žiro račun pa je mogao upravljati poslovima, kao i Mjesni odbor.

Godine 1995. Mošćenica je dobila Urbanistički plan, od kojega se malo ostvarilo. Jedna od najimpresivnijih (gotovo završena) građevina, nova osnovna škola (po planu "Arhi-grada", sa vrlo modernim prostorima za nastavu, te stanovima za nastavnike i domara), koja se kao polifunkcionalna zgrada počela graditi još samodoprinom mjesne zajednice 1987, a za rata je gradnja nastavljena sa sredstvima donatora baptista ("Moji bližnji"), budžetom općine iz sredstava udruženih mjesnih zajednica Petrinje (1993), a manjim dijelom uz pomoć Ministarstva prosvjete. Škola zadnjih godina propada na očigled. Neshvatljivo je da se do danas nije ništa učinilo da se škola spasi i dovrši.

Prema izlaganju informatora osnovni problemi mjesta jesu: nerazminirana okolica; podzemne vode; "nerazvrstane ceste", neuređeni i neasfaltirani putovi; neuređeni pješački nogostupi i autobusne postaje; dio nepopravljenih kuća koje s vremenom iz niže kategorije oštećenja prelaze u više; slab napon struje koja često nestaje.

Osim navedenih, prioriternih problema, u naselju postoji i niz drugih: izgradnja preostale tri trafostanice, gradnja dječjeg vrtića, popravak škole, potreba za trgovinama i uslugama (ljudi nemaju početni kapital da ulože u trgovine za koje je Mjesni odbor nudio prostor), plinovod, telefon...

U socijalnom smislu, probleme odnosa sa Srbima, zamijenili su problemi odnosa s "Bosancima", a problem odnosa s "komunistima" zamijenjen je međustranačkim razmiricama. "Pametnima" je jasno da ispod toga u biti stoje problemi proizvodnje, zapošljavanja, razvitka, a tek onda dolazi ostalo!

Mošćenica vrlo dobro stoji u usporedbi s drugim naseljima, i ima šanse ostati, i još se bolje razviti kao prigradsko naselje Petrinje i Siska. No politika obnove nije iskoristila tu šansu, pa su i mještani ipso facto splasnuli u svom početnom elanu entuzijazmu kada su poduzimali niz akcija samopomoći (npr. navoženje šljunka na ceste....).

Svi s kojima smo razgovarali tvrde da su mjesne zajednice, ma kakve bile, bile puno bolje od mjesnih odbora, jer su omogućavale niz samostalnih akcija na mjesnoj razini i suverenost u odlučivanju. A suverenost i samostalnost jesu bit demokracije. Veze i poznanstva, pasivizacija, depresija, bezvoljnost i nisu neka zamjena za prije postojeću, pa ma kako "faličnu" samoupravu.

4.5. *strašnik*

Strašnik je u naš uzorak ušao kao nerazvijeno selo sa gotovo apsolutnom pretegom hrvatskog stanovništva, totalno razrušen ratnim razaranja. Iako u planu obnove nije bio prioritet, osobnim zalaganjem predsjednika Mjesnog odbora (invalida domovinskog rata - koji se tim argumentom morao poslužiti), ušao je u prvu fazu obnove.

Što je Strašnik zapravo time dobio?

Njegov slučaj otvara pitanje koncepcije obnove u najširem i najdubljem smislu. Što je obnova; povratak normalnom životu (u najmanju ruku onakvu kakav je bio), ili prisila da se živi u krajne nedovršenom okružju?

Po Popisu stanovništva 1991. selo Strašnik imalo je 325 stanovnika, 98 domaćinstava, te 113 kuća/stanova, "poredanih" uzduž glavnoga i nekoliko sporednih putova, u vrlo lijepu pejzažu. Od naselja iz našeg uzorka najudaljeniji je od Petrinje, a nadomak razvijenijem selu Gori. Strašnik je u cca 500 godina svoga postojanja ostao nerazvijeno selo bez osnovne infrastrukture: javnog vodovoda, kanalizacije, prometnih veza, institucija (vidi tablice u prilogu).

Oni koji su radili u društvenim poduzećima zapošljavali su se u Sisku (Željezara), Petrinji ("Gavrilović"), a dosta ih je kooperiralo s "Gavrilovićem" i Veterinarskom stanicom sa stokom i stočnom hranom.

Prije rata selo je imalo struju (uvedenu 1965), bunare za vodu, makadamske putove, društveni dom s trgovinom mješovite robe (kasnije preuzela "Slavija"), područnu četverogodišnju školu ("Ivan Goran Kovačić"), kafić, te crkvu Sv. Lovre.

Programom rada Mjesne zajednice seljani su planirali uvesti: jaču struju, vodovod, asfaltirati ceste, uvesti telefon, izgraditi osmogodišnju školu, društveni dom, te osnovati vatrogasno društvo, sportski klub, kulturno-umjetničko društvo...Rekli bismo: osnovne ruralne institucije koje svako selo mora imati da bi uopće opstojalo na kraju 20. stoljeća u blizini grada

Rat, kao i obnova, dodajući im tip teritorijalne organizacije omeli su ih u planovima. Od početka rata, tokom obnove, i danas, većina stanovnika živi u Petrinji, Sisku, Mošćenici i drugdje. Nakon "završene" obnove svega de-

setak obitelji pokušava živjeti u selu. Tako je bilo tokom toplih mjeseci, a što biti zimi?

U Strašniku obnova je službeno završena! Radne su ekipe otišle, strojevi su odvezeni na druga gradilišta, još se poneki "mota" po selu. Nakon godinu i pol dana našeg istraživanja, kada smo došli u blatno i razrušeno selo, nailazimo na poludovršene kuće (izvedba je izuzetno loša, već se osipaju temelji, ruše crijepovi i sl.), struja nije uvedena, očišćen je svaki peti bunar, a nema dakako ni vodovoda, ni škole, ni telefona, ni javnog prijevoza. Sagrađene su dvije kapelice, ostao je jedan kiosk s elementarnim potrepnostima (uglavnom piće za radnike), i poravnani su, teškom mehanizacijom uništeni, putovi, ali naravno bez asfalta.

Jedina prednost Strašnika nad drugim selima jesu neminirana polja na kojima bi se moglo saditi, sijati i uzgajati stoku, te želja onih stanovnika koji nemaju drugi izbor, ili žele investirati, da se vrate.

Jedina šansa Strašnika da ne ostane mrtav (sa nekoliko starijih ljudi) jest da Grad i Županija obnove proizvodnju i zaposle ljude u tercijarnom i sekundarnom sektoru, ili im omoguće da plasiraju svoje poljoprivredne proizvode. Pri tome ostaje otvoreno pitanje nedovršene elementarne urbanizacije: struja, voda, ceste, prometne veze, te oprema domaćinstava gospodarskim zgradama bez kojih nema ni osnovne poljoprivrede. Uz to nedostaje funkcioniranje teritorijalne samouprave koja omogućava organizaciju sela kao funkcionalne i socijalne jedinice.

Strašnik ne može odlučivati sam o sebi ni na koji način, i početni entuzijizam očigledno pada ispod nule. Tko će se brinuti o njima ako oni to sami ne mogu? A ne mogu zahvaljujući nedomišljenoj i nedovršenoj obnovi, kao i nedostatku mjesne samouprave. Ili je to selo (kao uostalom i druga) trebalo obnoviti kako "bog zapovijeda", ili ga uopće nije trebalo obnavljati, jer je ovako, kako sada stvari stoje, očito "propala investicija".

Naš pokušaj da oživimo socijalne kontakte, i volju za novim životom, nije mogao uspjeti bez realne fizičke i ekonomske osnove.

U početku, a posebno zahvaljujući entuzijazmu predsjednika Mjesnog odbora, ljudi su se sastajali bilo u drugim mjestima, bilo u dvorištima "upotrebljivih" kuća u samom selu, i trudili se da ožive svoje selo. Kasnije je taj "čar" evidentno splasnuo utemeljen u društvenom kontekstu koji ga nije ni potakao ni podržao, niti mu pomagao.

5. zaključno

Sa stajališta pomoći (akcijskog pristupa) naša je zadaća donekle "podbacila" upravo zbog navedenih razloga. Niti mikro-lokalne zajednice, niti akcijski istraživači ne mogu bitno utjecati na ("neprijateljski") društveni kontekst jer se radi o akterima s neizmjerom većom moći od moći mjesnih odbora i naše.

Optimistički zaključak, ukazuje na potrebu da se vrlo ozbiljno poradi na legalizaciji moći mjesnih odbora u procesu donošenja odluka, jer boljeg načina nema. Tek kada mjesni odbori dobiju legalna prava, postoji mogućnost da oni utječu na više razine teritorijalne organizacije zbog vlastitih interesa. Gotovo isti zaključak odnosi se i na višu razinu grada/općine koji također moraju imati više ovlasti da bi mogli pomoći stanovnicima svoga područja i sebi samima.

Podemo li od uvodnog dijela ovog izvještaja, onda se može reći da je sve "lokalno" definirano "globalno". Teorija srednjeg dometa omogućuje ipak (Soya, 1994) da se ne istražuju procesi u cijelom svijetu, nego da se mogu ograničiti na vlastitu zemlju i regiju u koju ona povijesno i društveno pripada.

Ono, što je nedovoljno istaknuto u početku našeg istraživanja jest činjenica da lokalnoj/mjesnoj samoupravi, kao bitnoj osnovi samoodlučivanja, prethode ekonomski i politički uvjeti za razvitak. Bez njih lokalna/mjesna samouprava nema onaj značaj koji, po prirodi stvari, u demokratskim sustavima ima.

U slučaju Petrinje kao uzorka, pokazalo se da je najvažnije:

1) Omogućiti povratnicima rad, proizvodnju, a time i razvitak. Bez toga nema ni obnove. Za rad i proizvodnju stanovnika Grada Petrinje najvažniji ponuđač posla bila je tvornica "Gavrilović" i niz drugih manjih proizvodnih pogona, te Željezara Sisak i mogućnost zaposlenja u Sisku.

2) Drugi osnovni zaključak jest da je obnova kao takva nedovršena i time neuspjela. Sagrađiti ljudima (nedovršene) kuće bez podruma i gospodarskih zgrada, struje, vode, prometnih veza, osnovnih ruralnih institucija (kada se radi o selu), a prije svega ne razminirati područja oko naselja koja se ne mogu koristiti u proizvodne svrhe, objašnjava zašto se većina lokalnog stanovništva nije, i ne može vratiti, a kamoli sudjelovati u razvijanju svoga mjesta.

3) Zbunjujuća politika s najviše razine o "prijateljima" i "neprijateljima" i dalje koči stanovnicima istraživanog područja da ostvare socijalnu reintegraciju i organizaciju. S jedne strane nemaju nikakve formalne ovlasti da se organiziraju na svom teritoriju i traže svoja prava (a pri tome im ne može, ako i želi, pomoći viša razina grada/općine). S druge strane, dok još mnogi stanovnici žive izvan svojih domova (pa moraju prihvatiti obnovljene kuće ili gube prognanički status), ili im kuće nisu obnovljene, a država istovremeno naseljava izbjeglice iz BIH i prognanike iz Istočne Slavonije, a u novije vrijeme vraća se nešto Srba u svoje (ili tuđe) kuće, situacija je za ljude vrlo zbunjujuća. Kako je moguće da: "oni koji su branili svoj kraj imaju najmanje prava?" Nezadovoljstvo i bunt su latentni, ali ne i manifestni.

4) Zašto je naša pretpostavka o "lokalnim pokretima" (grassroot movements) bila pretjerana? Već smo zaključili da "twin" (blizanački) sistem obnove i mjesne samouprave radi protiv interesa malih zajednica. Tome dodajemo nejasnu politiku socijalne reintegracije. To su elementi općeg okvira neuspjeha lokalnih inicijativa. Zašto su se ljudi i institucije ponašali tradicionalno, egoistično, pasivno? Tokom godine i pol našeg istraživanja početni entuzijazam naočigled je nestajao. Sukobi na najnižoj razini bili su izraženiji od plodonosne kooperacije. Uloga aktivnih pojedinaca i grupica nije imala neki uspjeh. Svakako treba istaći veliku ulogu pojedinaca u pokušajima da pomognu svojoj lokalnoj zajednici, ali se i u razgovorima s njima očitava prijelaz iz entuzijazma u depresiju i pasivnost. Jedini otklon jest individualan; neki su ljudi/obitelji definitivno odlučili da se ne vrate, i započnu život negdje drugdje. Pri tome je zanimljiva analiza svijesti o uzrocima situacije i načinima njezina rješavanja. Za sada, otpor prema stanju ostaje na individualnoj razini. Bunt je u ljudima, ali ne i u zajednici. A buntu prethodi razdoblje razumijevanja uzroka i socijalne reintegracije s

postojećim stanovnicima, ma kako oni sada djelovali "različito" i konkurentski. I opet globalno definira lokalno!.

5) Nejasnoća situacije i strategije ponašanja proizvodi različite reakcije: pasivnost, transfer aktivnosti na druge organizacije, ponašanje kao da postoje mjesne zajednice, tj. da se nije ništa dogodilo, borbu za vlastite interese....

6) Naš prijedlog, jedini moguć u danim okolnostima, svim mjesnim odborima i Poglavarstvu Grada Petrinje jest da se svi skupa sastanu i dogovore o dodatnim prijedlozima daljnjih mjera za završetak obnove (razminiranje svih površina kojima su se ljudi prije služili za proizvodnju i sl., uvođenje struje, čišćenje svih bunara, i eventualno uvođenje vodovoda, asfaltiranje glavnih prometnica, popravak glavnih objekata), te da te svoje prijedloge OSOBNO odnesu u Ministarstvo obnove i razvitka i u Županiju, te da pritiscima inzistiraju na njihovoj provedbi.

Predlažemo da i grad i mjesni odbori sami organiziraju one akcije koje građani mogu sami izvesti (čišćenje smeća, uklanjanje manjih ruševina, uređenje kuća i okućnica koje ne zahtijevaju veće investicije...), dakle, da pokažu nekakvu samoinicijativu, umjesto da sjede i čekaju pomoć koja neće doći. Za to je potrebno organizacijsko umijeće i volja onih koji su se prihvatili odgovarajućih funkcija, bez obzira što su volonterske, tj. neplaćene.

Na kraju predlažemo da mjesni odbori preko Grada organiziraju sastanke s drugim gradovima/općinama u Županiji, razmijene mišljenja, i da se izvrši pritisak na izmjenu Zakona o mjesnoj samoupravi u cilju vraćanja dijela ingerencija mjesnim odborima u opsegu kakve su imale mjesne zajednice.

7) Ovakvih i sličnih istraživanja bit će još. Slična i različita, ona opravdavaju brojnost case-studya, iz kojih se onda može krenuti u strategiju obnove i prostornog razvitka Hrvatske. Dakle induktivno, na temelju raznolikih iskustava a ne deduktivno iz glave.

6. prilozi

Tablica 1
Stanovništvo i domaćinstva, 1991.

	Broj stanovnika	Spol Muško %	Broj domaćinstava	Od toga % domaćinstava s poljoprivrednim gospodarstvom
Općina Petrinja	35.565	48,5	10.874	40,7
Urbano naselje Petrinja	18.706	48,1	5.856	12,7
Ruralna naselja ukupno	16.859	48,9	4.991	73,9
Naselja iz uzorka				
Mošćenica	2.831	51,0	854	18,3
Hrastovica	584	50,0	163	79,7
Nova Drenčina	524	49,0	157	58,6
Strašnik	325	47,3	98	85,7

Izvor: Popis stanovništva, stanova i domaćinstava. DZS 1991.

Tablica 2
Poljoprivredno stanovništvo, 1991.

	Ukupno	Aktivno poljoprivredno stanovništvo	% poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu	% aktivnih poljoprivrednika u ukupnom aktivnom stanovništvu
Općina Petrinja	4.726	3.472	13,8	20,6
Urbano naselje Petrinja	186	108	1,0	1,2
Ruralna naselja ukupno	4.540	3.364	28,2	41,4
Naselja iz uzorka				
Mošćenica	11	9	0,4	0,7
Hrastovica	39	34	6,9	13,2
Nova Drenčina	29	17	5,8	8,4
Strašnik	147	87	48,8	55,5

Izvor: Popis stanovništva, stanova i domaćinstava, DZS 1991.

Tablica 3
Aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje (zaposleno) prema području djelatnosti, 1991.

	%										
	Ukupno aktivno	Industrija i rudarstvo	Poljoprivreda i ribarstvo	Trgovina	Promet i veze	Financijske, tehničke, poslovne usluge	Zdravstvo i socijalna zaštita	Državna i lokalna vlast fondovi	Obrazovanje, kultura, informacije	Obrt, osobne usluge	Gradevinarstvo
Općina Petrinja	15.157	32,0	23,2	9,7	6,3	5,4	5,1	4,3	4,1	3,1	2,3
Grad Petrinja	7.747	36,8	1,2	13,2	7,6	8,0	8,2	6,4	6,2	3,2	2,4
Ruralna naselja ukupno	7.410	27,0	45,0	6,1	4,6	4,1	1,8	2,2	1,9	3,0	4,8
Naselja iz uzorka											
Mošćenica	1.029	55,9	1,0	8,7	5,0	2,1	5,1	3,3	3,3	1,8	5,6
Hrastovica	219	40,0	9,6	8,2	5,9	4,1	0,6	0,6	2,7	15,5	2,2
Nova Drenčina	176	45,4	10,2	7,4	14,8	2,8	3,4	2,3	2,8	4,0	4,0
Strašnik	152	23,0	57,9	7,9	2,6	2,6	0,6	0,6	1,9	-	1,9

Izvor: Popis stanovništva, stanova i domaćinstava, DZS 1991.

Tablica 4
Stanovništvo po starosti, 1991.

	%			
	0-19 god.	20-39 god.	40-59 god.	60 i više god.
Općina Petrinja	26,1	29,9	26,5	16,1
Urbano naselje Petrinja	28,0	31,7	26,8	12,0
Ruralna naselja ukupno	24,1	27,8	26,2	20,6
Naselja iz uzorka				
Mošćenica	30,5	33,5	26,3	8,5
Hrastovica	29,1	28,9	23,6	17,8
Nova Drenčina	28,6	30,5	22,7	15,1
Strašnik	21,8	26,1	30,4	20,0

Izvor: Popis stanovništva, stanova i domaćinstava, DZS 1991.

Tablica 5
Školska sprema stanovništva starog 15 i više godina, 1991.

	%				
	Bez školske spreme	Od 1 do 7 raz. osnovne škole	Osnovno obrazovanje	Srednje obrazovanje	Više i visoko obrazovanje
Općina Petrinja	7,5	25,6	23,3	35,4	6,8
Urbano naselje Petrinja	4,9	14,0	22,2	46,4	11,2
Ruralna naselja ukupno	10,3	38,1	24,6	23,7	2,2
Naselja iz uzorka					
Mošćenica	5,5	19,0	25,6	44,4	3,8
Hrastovica	3,9	33,8	26,5	32,7	2,2
Nova Drenčina	6,6	29,1	23,7	34,3	2,2
Strašnik	16,2	44,4	24,5	13,0	0,7

Izvor: Popis stanovništva, stanova i domaćinstava, DZS 1991.

Tablica 6
Stanovništvo po narodnosti, 1991.

	%				
	Hrvati	Srbi	Muslimani	Jugoslaveni	Drugi
Općina Petrinja	44,4	44,9	1,2	5,1	4,4
Urbano naselje Petrinja	41,0	45,1	0,8	7,1	6,0
Ruralna naselja ukupno	48,2	44,6	1,6	2,9	2,7
Naselja iz uzorka					
Mošćenica	44,1	32,2	8,8	7,5	7,3
Hrastovica	96,4	0,8	0,3	0,8	1,7
Nova Drenčina	73,3	19,1	0,9	0,9	-
Strašnik	97,8	0,9	-	-	1,3

Izvor: Popis stanovništva, stanova i domaćinstava, DZS 1991.

Tablica 7
Stanovi, 1991.

	Broj stanova	Broj osoba po stanu	Broj stanova za odmor i rekreaciju
Općina Petrinja	12.298	2,8	825
Urbano naselje Petrinja	6.313	2,9	101
Ruralna naselja ukupno	5.985	2,8	724
Naselja iz uzorka			
Mošćenica	909	3,1	8
Hrastovica	235	2,5	65
Nova Drenčina	160	3,2	-
Strašnik	113	2,8	10

Izvor: Popis stanovništva, stanova i domaćinstava, DZS 1991.

domaća literatura:

- Bošnjak, V.: Metodologija poticanja društvenih promjena na lokalnom nivou u zemljema u razvoju, doktorska teza, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988.
- Golec, I.: Povijest grada Petrinje, Školska knjiga, Zagreb, 1993.
- Grupa autora: Samoupravno planiranje u mesnoj zajednici, knjiga G, II, III, Biblioteka "Mjesna zajednica" Zagreb, 1981, 1986.
- Grupa autora: Stat; na noge (Socijalna /re/integracija prognanika i povratnika), Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Zagreb, 1995.
- Halami, A.: Socijalni rad u lokalnoj zajednici, Biblioteka "Socijalna zaštita", Zagreb, 1989.
- Hrženjak, J.: Lokalna samouprava i uprava u Republici Hrvatskoj, Informator, Zagreb, 1993.
- Izvešće o radu Ureda za obnovu općine Petrinja, 1993.
- Lončar Butić, N.: Prostorni uvjeti života stanovnika u mjesnim zajednicama, Urbanistički zavod grada Zagreba, Zagreb, 1985.
- Lončar Butić, N.: Učesnici i njihove nadležnosti u planiranju i uređivanju prostora Grada Zagreba, Komunalni sistem kao osnovica i okvir razvoja Grada Zagreba, Ekonomski institut i dr., Zagreb, 1989.
- Petovar, K.: Komunalni sistem, interesi i društvena moć, Pogledi, vol. 18, No 3-4, 1988.
- Pusić, E.: Komuna i općina, Informator, Zagreb, 1981.

- Popovski, V.: Od lokalnom ka globalnom - od globalnog ka lokalnom, Društvene promjene u prostoru, Institut za društvena za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991.
- Popis stanovništva, stanova i domaćinstava, 1991. DZS
- Rogić, I., i drugi: Urbana drama Donjeg grada Zagreba, Zagreb, 1989. Edicija Centra za idejno-teorijski rad GK SKH (Šveske), Zagreb, 1989.
- Seferagić, D., Lončar Butić, N. i drugi: Sociološki aspekti komunalnog sistema, Komunalni sistem kao osnova i okvir razvoja Grada Zagreba, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb, 1988.
- Seferagić, D.: Živjeti ili preživljavati, Revija za sociologiju, 1-2, 1995.
- Seferagić, D.: Kvaliteta svakodnevnog živlu prostoru, Prostor 2/4, 1993.
- Seferagić, D., Lončar Butić, N., Rendulić, S.: Lokalna demokracija na mikrorazini u periodu tranzicije (izvještaj), Zagreb, 1995.
- Sečić, D.: Tržište, planiranje, samoupravljanje, Globus, Zagreb, 1985.
- Šporer, Ž.: Odluka i njene posljedice, Komunalni sistem kao osnova i okvir razvoja Grada Zagreba, Ekonomski institut i dr., Zagreb, 1989.
- Štulhofer, A.: Lokalna zajednica u akciji, Revija za sociologiju, Vol. XIX, No. 4, Zagreb, 1988.
- Ustav SRH, 1974.
- Ustav RH, 1990.
- Zakon o mjesnim zajednicama, Narodne novine SRH br. 19, 1983.
- Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi Republike Hrvatske, Narodne novine br. 90, Zagreb, 1992.
- Zapisnici sa sjednica Gradskog vijeća Petrinje (1993-1996.)
- Zapisnici sa sjednica Udruženja prognanika Petrinje

strana literatura:

- Arnstein, S. J.: A Ladder of Citizenship Participation in the USA., Journal of the Planning Institute, vol. 57. No 4., 1971.
- Castells, M.: Luttés Urbaines, Paris, Maspero, 1973.
- Chombart de Lauwe: Des Homes et des Villes, Paris, Payot, 1970.
- Cohen, A.: The Symbolic Construction of Community, Tavistock, London, 1985.
- Etzioni, A.: The Spirit of Community: the Reinvention of American Society, Touchstone, 1994.
- Foucault, M.: Discipline and Punish, the Birth of the Prison, London, Allen Lane, 1977.
- Johnston R.: A Question of Place, Blackwell, Oxford, 1988
- Murdock J., Day G.: The same but Different: Notes on the Social construction of Community, BSA, Leicester, 1995.
- Pech, J., Tickell, A.: Too Many Partnership; the Future for Regenerative Partnership, Local Economy, Vol. 9. No. 3 1994.
- Ryser, J.: The Knowledge based City, BSA, Leicester, 1995.
- Smith, D., Blanc, M.: Searching for New Forms of Local Democracy, BSA, Leicester, 1995.
- Soya, E.: Postmodern Geographies, Verso, London-New York, 1994.
- Towers, G.: Building Democracy, UCL Press, London, 1995.
- Thorpe, M.: Community and Recognition: The politics of Authenticity, BSA, Leicester, 1995.
- Young, J. M.: Justice and the Politics of Difference, Oxford, Princeton, University Press, 1990.
- Young, J. M.: The Ideal of Community and the Politics of Difference, in: Nickolson, L. /ed./: "Feminism"/ Postmodernism, Routledge, London, 1992.

Dušica Seferagić
Nataša Lončar Butić

Local Government in the Period of Reconstruction

Summary

The article is based on sociological research into local government in areas under reconstruction, including the town of Petrinja and four surrounding villages. Research was carried out in 1996 and 1997. The authors started from the hypothesis, which has been proved in world literature, that local government is important, and that its importance grows with a lower level of development, and greater problems of life quality. Reconstruction is certainly a problem of this kind. The basic hypothesis was that the twin system of local government and reconstruction is organized hierarchically, which prevents the inhabitants/returnees from influencing the elementary conditions of their life and reconstruction through the normal chain of territorial organization. This leads to social anomy and unfinished reconstruction. Unfortunately, the results confirm this hypothesis. Problems of the global system loom over local government: the economic collapse, the impossibility of finding a job, of earning money and organizing life in a war-struck area. It thus seems, for the present at least, that the reconstruction of this area has not succeeded, both in the socio-economic sense and in issues of democratic development. ●

L' administration locale en période de reconstruction

Résumé

L' article est établi sur les recherches en matière d'action sociologique de l'administration locale dans la région de la reconstruction, qui coprend: la ville de Petrinja et quatre villages environnants. Les recherches ont été effectuées au cours des années 1996 et 1997. Les auteurs partent de l'importance de l'administration locale, prouvée dans les ouvrages universels, et elle est d'autant plus importante que le niveau du territoire est moins élevée et les problèmes de la qualité de la vie plus grands. La reconstruction fait absolument partie de ce genre de problèmes. L' hypothèse fondamentale est que le système "twin" de l' administration locale et de la reconstruction, organisé hiérarchiquement et sans possibilité pour les habitants/rapatriés d'exercer leur influence, par le biais de la chaîne normale de l'organisation territoriale, sur les conditions élémentaires de leur propre vie et de la reconstruction, aboutit à l'anomie sociale et à la reconstruction qui présente des imperfections. Les résultats confirment, malheureusement, cette hypothèse. Au-dessus de l' administration locale il y a les problèmes du système global: délabrement de l'économie, chômage, revenus et organisation de la vie dans cette région touchée par la guerre. Il semble donc, tout au moins pour le moment, que la reconstruction de cette région ne soit pas réussie ni du point de vue socio-économique, ni en ce qui concerne les questions de l'évolution de la démocratie. ●